

دانشگاه تهران
دانشکده الهیات و معارف اسلامی

جنگ نرم
و راهکارهای مقابله با آن در قرآن و حدیث

توسط:

ابوذر خیراندیش

استاد راهنما:

دکتر محمدرضا شاهرودی

استاد مشاور:

دکتر منصور پهلوان

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در رشته علوم قرآن و حدیث

دیماه ۱۳۹۱

چکیده

موضوع پژوهش پیش رو، جنگ نرم است. جنگ نرم به هر گونه اقدام غیر نظامی، روانی و تبلیغاتی که در مقابله با ارکان فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و مذهبی یک ملت به منظور استعمار آنها صورت می گیرد، اطلاق می شود. این پدیده از نظر قرآن دورنمانده و به ابعاد مختلف آن پرداخته است. از آنجا که شناخت ابعاد مختلف جنگ نرم از منظر قرآن و تطبیق آن با شیوه های امروزی مسئله ای جدی است، این پژوهش برآن خواهد بود که با الگو گیری از قرآن که کتاب هدایت برای تمامی اعصار و دوران هاست و عترت که روشنگران راه بندگان مخلص اند، جهل و بی اطلاعی نسبت به آن مرتفع گردد و راه مقابله با آن هموار شود.

پژوهش پیش رو در چهار فصل تنظیم شده و در اثناء آن به مفهوم شناسی جنگ نرم، روشهای دشمن در جنگ نرم، راهکارهای مقابله با آن و آسیب شناسی جامعه در تقابل با آن از دیدگاه قرآن و حدیث پرداخته است. از جنگ نرم در قرآن کریم و روایات با معادل هایی از قبیل: فتنه، مکر و حرب تعبیر شده و سردمداران آن منحرفان قلبی، منافقان، کافران، مشرکان، عده ای از اهل کتاب، متخلفان از امر ولی و ملأ و بزرگان منحرف جامعه هستند و گستره جنگ نرم همه افراد جامعه را در برمی گیرد.

مهمترین روش های به کار گرفته شده از سوی دشمن که در قرآن و حدیث به آن مورد توجه قرار گرفته، عبارتند از: اشاعه فساد و فحشا، سوء استفاده از شعارها و نمادهای مقدس، مشتبه سازی حق و باطل، تبلیغات سوء، ایجاد اختلاف و تشتت و تفرقه، ایجاد موج اجتماعی در مقابله با حق، صحنه سازی، تهدید و ارعاب و شایعه پراکنی؛ و راهکار های مقابله با آن عبارتند از: زیرکی اهل ایمان، مقابله با شایعات، تبعیت از قول احسن، مدیریت حب و بغض، استقلال و رفع وابستگی، رعایت اصل امر به معروف و نهی از منکر، افشاگری به موقع، تقویت ایمان و امید، مراعات تقوا، تقویت نیروی اقتصادی و نظامی، رجوع به علما و فقها، به کاربردن شیوه های صحیح دعوت به حق و بصیرت. همچنین بر پایه منابع این پژوهش، برای اثربخشی بیشتر این راهکارها باید جامعه مورد آسیب شناسی قرار گیرد، تا زمینه های مورد سوء استفاده دشمن و عامل شکست در جنگ نرم باز شناسی شود. قرآن کریم و روایات این آسیب ها را در دو بعد فردی (زیغ قلب، پیروی از شبهات، خود بزرگ بینی و دنیاگرایی و بی بصیرتی) و اجتماعی (ظلم، تخلف از دستور ولی زمان، ایجاد رابطه ولایی با کافران، ترک حمایت مسلمانان از یکدیگر و غفلت از دشمن) مورد تاکید قرار می دهند.

فهرست مطالب

- فصل اول: گزاره ها، مفاهیم و کلیات تحقیق..... ۱
- ۱-۱. گزاره های تحقیق..... ۲
- ۱-۱-۱. تعریف موضوع، هدف و ضرورت طرح..... ۲
- ۱-۱-۲. طرح مسئله..... ۳
- ۲-۱. مفاهیم..... ۳
- ۲-۱-۱. جنگ واقسام آن..... ۳
- ۲-۱-۲-۱. جنگ سخت..... ۴
- ۲-۱-۲-۲. جنگ نیمه سخت..... ۵
- ۲-۱-۲-۳. جنگ نرم..... ۵
- ۲-۲-۱. تفاوت های جنگ نرم و جنگ سخت..... ۶
- ۳-۲-۱. مفاهیم مرتبط با جنگ نرم در قرآن..... ۷
- ۳-۲-۱-۱. حرب..... ۷
- ۳-۲-۱-۲. مکر..... ۷
- ۳-۲-۱-۳. فتنه..... ۸
- ۳-۲-۱-۴. واژه ی مقابل جنگ نرم (جهاد)..... ۹
- ۳-۱. کلیات..... ۱۰
- ۳-۱-۱. تاریخچه جنگ نرم و مبتکر آن..... ۱۰
- ۳-۱-۲. سران جنگ نرم در قرآن..... ۱۱
- ۳-۱-۳-۱. کژدلان و منحرفان..... ۱۲
- ۳-۱-۳-۲. منافقان..... ۱۳
- ۳-۱-۳-۳. کافران و مشرکان..... ۱۴
- ۳-۱-۳-۴. متخلفان از امر ولی..... ۱۴
- ۳-۱-۳-۵. ملأ..... ۱۵
- ۳-۱-۳-۶. عده ای از اهل کتاب..... ۱۶

۱۷	۳-۳-۱- گستره جنگ نرم
۱۸	۴-۳-۱- فرایند جنگ نرم
۱۸	۱-۴-۳-۱- ایجاد تغییر در باورها
۱۸	۲-۴-۳-۱- ایجاد تغییر در افکار و اندیشه‌ها
۱۸	۳-۴-۳-۱- ایجاد تغییر در رفتارها
۱۹	۴-۴-۳-۱- ایجاد تغییر در ساختار سیاسی
۱۹	۵-۳-۱- نقش فرهنگ دینی در جنگ نرم
۲۱	فصل دوم: روش‌های دشمن در جنگ نرم
۲۳	۱-۲- اشاعه فساد و فحشا
۲۶	۲-۲- زیبا جلوه دادن باطل
۲۶	۱-۲-۲- ایجاد پایگاه به ظاهر دینی
۲۷	۲-۲-۲- سخنان به ظاهر جذاب
۲۸	۳-۲-۲- دم زدن از مصالح مسلمین
۲۹	۴-۲-۲- سوءاستفاده از شعارها و نمادهای مقدس
۲۹	۳-۲- منحرف کردن افکار به مسائل فرعی و حاشیه‌ای
۳۱	۴-۲- مشتبه سازی حق و باطل
۳۱	۵-۲- غافل‌گیری
۳۳	۶-۲- تبلیغات سوء
۳۵	۷-۲- کارشکنی و تضعیف حاکم اسلامی
۳۷	۸-۲- فرصت طلبی
۳۸	۹-۲- خدعه و نیرنگ
۴۱	۱۰-۲- امر به منکر و نهی از معروف
۴۱	۱۱-۲- تمسخر و عیب جویی
۴۲	۱۲-۲- شماتت و سرزنش
۴۳	۱۳-۲- پیمان شکنی

۴۵.....	۱۴-۲- بدعت گذاری
۴۷.....	۱۵-۲- تحریک عواطف و احساسات مردم
۵۰.....	۱۶-۲- تفرقه افکنی
۵۴.....	۱۷-۲- جذب و گمراه کردن نزدیکان رهبران الهی
۵۶.....	۱۸-۲- ایجاد موج اجتماعی در مقابله با حق
۵۶.....	۱۹-۲- تهدید و ارباب
۵۹.....	۲۰-۲- هیاهوگری در برابر منطق
۵۹.....	۲۱-۲- شایعه پراکنی
۶۵.....	فصل سوم: راهکارهای مقابله با جنگ نرم
۶۶.....	مقدمه
۶۶.....	۱-۱- ایمان و امید
۶۹.....	۲-۳- مراعات تقوا
۶۹.....	۱-۲-۳- بازدارنده از فساد و فحشا
۷۰.....	۲-۲-۳- دادن قوه تشخیص حق از باطل
۷۱.....	۳-۳- هدف سوء استفاده قرار نگرفتن
۷۲.....	۴-۳- مقابله با شایعات
۷۲.....	۱-۴-۳- تبیین و تحقیق
۷۵.....	۲-۴-۳- تشکیک
۷۵.....	۳-۴-۳- سکوت
۷۷.....	۵-۳- تبعیت از قول احسن
۷۸.....	۶-۳- مدیریت حب و بغض
۸۱.....	۷-۳- استقلال و رفع وابستگی
۸۳.....	۸-۳- امر به معروف و نهی از منکر
۸۵.....	۹-۳- افشاگری به موقع
۸۶.....	۱۰-۳- وحدت

۸۸	۱۱-۳- تقویت نیروی اقتصادی و نظامی
۹۰	۱۲-۳- رجوع به علما و فقها
۹۲	۱۳-۳- به کاربردن شیوه های صحیح دعوت به حق
۹۳	۱-۱۳-۳- حکمت
۹۴	۲-۱۳-۳- موعظه حسنه
۹۵	۳-۱۳-۳- جدال احسن
۹۷	۱۴-۳- صبر و استقامت
۹۹	۱۵-۳- بصیرت
۱۰۲	۱-۱۵-۳- موانع بصیرت
۱۰۲	۱-۱-۱۵-۳- دل بستگی به دنیا
۱۰۲	۲-۱-۱۵-۳- گرفتار شدن به شهوات و لذت ها
۱۰۳	۲-۱۵-۳- عوامل بصیرت زایی
۱۰۳	۱-۲-۱۵-۳- شناخت ولی امر زمانه
۱۰۳	۲-۲-۱۵-۳- داشتن فکر و اندیشه تجزیه و تحلیل مسائل
۱۰۴	۳-۲-۱۵-۳- آینده نگری
۱۰۴	۴-۲-۱۵-۳- پیروی از علما
۱۰۴	۵-۲-۱۵-۳- رعایت تقوا و ذکر الهی
۱۰۴	۶-۲-۱۵-۳- عبرت پذیری
۱۰۵	۷-۲-۱۵-۳- الگو پذیری
۱۰۶	فصل چهارم: آسیب شناسی افراد و جامعه در مواجهه با جنگ نرم
۱۰۷	مقدمه
۱۰۷	۱-۴- آسیب شناسی فردی
۱۰۷	۱-۱-۴- انحراف قلبی
۱۰۸	۲-۱-۴- پیروی از شبهات
۱۰۸	۳-۱-۴- خود بزرگ بینی

۱۱۰ ۴-۱-۴- دنیاگرایی
۱۱۲ ۴-۱-۵- بی بصیرتی
۱۱۴ ۴-۲- آسیب شناسی اجتماع
۱۱۴ ۴-۲-۱- ظلم
۱۱۵ ۴-۲-۲- تخلف از دستور ولی
۱۱۶ ۴-۲-۳- ایجاد رابطه ولایی با کافران
۱۱۷ ۴-۲-۴- ترک حمایت مسلمانان از یکدیگر
۱۱۷ ۴-۲-۵- غفلت از دشمن
۱۱۹ ۴-۲-۶- وجود جاسوسان منافق
۱۲۰ نتیجه
۱۲۳ فهرست منابع

فصل اول:

گزاره ها، مفاهیم و کلیات تحقیق

۱-۱. گزاره های تحقیق

۱-۱-۱. تعریف موضوع ، هدف و ضرورت طرح

تعریف موضوع: جنگ نرم که پدیده ای نوین در مبارزه و تحریف انقلاب ها و آرمان های ملت ها توسط قدرت های استکباری است امروزه یکی از ابزارهای دشمنان برای مقابله با ارزش های اسلامی ماست. در این تحقیق برآنیم تا این جنگ و اهداف و ابزارهای دشمن در بکارگیری آن و راهکارهای مقابله با آن که در قرآن و روایات آمده را ارایه کنیم.

در جنگ نرم، به جای ابزارهای جنگی متعارف چون توپ و تانک، از ابزارهای فرهنگی تاثیرگذار بر فکر و اندیشه و عواطف و احساسات انسانی بهره گرفته می شود. آن سان که ممکن است در کمال غفلت بزرگترین ارزش ها و سرمایه های انسانی از دست برود.

با نگاهی به جریان شناسی جنگ نرم می توان گفت که این شیوه جنگی، از دیرباز مورد استفاده قرار گرفته و همواره از سوی انسان ها در جنگ ها به عنوان یک ساز و کار موثر مورد توجه بوده است. بارزترین تفاوتی که می توان در میان جنگ های نرم در دوران گذشته و عصر معاصر یافت، تفاوت در ابزارها و روشهای آن است و اصولاً بهره گیری از هر نوع ابزاری در جنگ نرم بر این پایه و محور قرار می گیرد که بر اندیشه و احساسات مخاطب تاثیر گذاشته و او را مرعوب خود سازد و بی آنکه واکنشی از خود نشان دهد، تسلیم دشمن شده و یا در مسیر خواسته های او گام بردارد. برای این اساس باید به سراغ آموزه های قرآنی رفت و تعالیم قرآن را در ارتباط با جنگ نرم و مسایل و مباحث مربوط به آن را استخراج کرد.

خداوند در تحلیل روش شناسی و رفتارشناسی دشمنان اسلام و توحید، به این نکته توجه می دهد که دشمنان اسلام، به سبب همدلی و مشابهت و همانندی در فکر و اندیشه، یکسان و همانند هم عمل می کنند «تشابهت قلوبهم» (بقره آیه ۱۱۸) از این رو بخش زیادی از آیات قرآنی به گزارش های تاریخی از رفتارهای دشمنان و تحلیل علل، عوامل، اهداف و مانند آن اختصاص یافته است؛ با تحلیل این امور به آسانی می توان رفتارهای دشمنان عصر حاضر را تحلیل و ارزیابی کرد و توصیه های مناسب برای مقابله و مواجهه با آن ارائه داد.

هدف اصلی : شناخت جنگ نرم و راهکارهای مقابله با آن با استفاده از رهنمود های قرآن

ورویات

ضرورت تحقیق: برپایه ی آموزه های قرآن و روایات بخش قابل ملاحظه ای از مضامین این دو به پدیده جنگ نرم اختصاص دارد و با توجه به طرح این مسئله در جامعه و پیام های قرآن و عترت در این باره بسیار به جاست که دیدگاه قرآن را جویا باشیم.

۱-۱-۲. طرح مسئله

جنگ نرم، ابزار و شیوه ها و دیگر مسائل مربوط به آن، امروزه یکی از مباحث شایع در ادبیات علمی و سیاسی کشور ماست به گونه ای که همه ی نحله های سیاسی و فکری با مشرب های مختلف و مبانی معرفتی گوناگون به نوعی نفیاً یا اثباتاً به آن پرداخته و بیش و کم نظاره گر اظهارات این طوائف به ویژه گرایشات دین گرا در جامعه خودمان هستیم در حالی که قرآن و احادیث آکنده از رهنمودهای راستین در حوزه این موضوع است و باید پیش از هر منبع دیگری از منبع غنی قرآن و عترت در این باره بهره گرفتار زمینه جنگ نرم در سال های اخیر کتاب هایی با رویکرد اجتماعی و سیاسی صورت گرفته اما با رویکرد بهره گیری از قرآن و روایات پژوهش مناسبی صورت نگرفته است با آنکه در مورد پدیده مورد بحث تاکید خاص نبی اکرم بر مراجعه به کتاب الله را داریم: «فَإِذَا التَّبَسَّتْ عَلَيْكُمْ الْفِتْنُ كَقَطْعِ اللَّيْلِ الْمُظْلِمِ فَاعْلَمُوا بِالْقُرْآنِ» (حرعاملی ج ۴ ص ۸۲۸) «هنگامی که فتنه ها همچون پاره های شب تاریک شما را در بر گرفت بر شما باد رجوع به قرآن»

بنابراین شناخت ابعاد مختلف جنگ نرم، بازشناسی اهداف، ابزارها و روش های دشمن و ارائه راه های مقابله در قرآن و حدیث و تطبیق آن با شیوه های امروزی مسئله ای جدی است تا با الگو گیری از قرآن که کتاب هدایت برای تمامی اعصار و دوران هاست و عترت که روشنگران راه بندگان مخلص اند، جهل و بی اطلاعی نسبت به آن مرتفع گردد و راه مقابله با آن هموار شود.

۱-۲-۲. مفاهیم

۱-۲-۱. جنگ و اقسام آن

پیش از ورود به اصل بحث جا دارد به موضوع جنگ به عنوان یکی از مبادی مهم تصویری بحث نگاهی گذرا بیفکنیم جنگ با معادل هایی از قبیل جدال، قتال، کارزار، ستیزه، نبرد، ناورد، پیکار، غزوه، حرب، رزم، هیجاء، و با لفظ کردن، آوردن، پیوستن، افتادن و داشتن مستعمل میشود. (دهخدا، ذیل واژه جنگ) به رغم اهمیت موضوع و تحقیقات گسترده و پردامنه در مورد جنگ، تعریف واحد و قابل قبول دانشمندان علوم اجتماعی، درباره آن ارائه نشده است. هر یک از محققان، با تکیه بر جنبه خاصی از پدیده جنگ، تعریفی از آن ارائه می دهند؛ در این میان یک اجماع نظر را می توان ملاحظه کرد و آن اینکه جنگ در زمره «منازعه خشونت آمیز جمعی» است. از این رو، تعریف منازعه، مقدم بر ارائه تعریف جنگ است.

واژه منازعه معمولاً به وضعیتی اشاره دارد که در آن گروه انسانی معینی (خواه قبیله ای، قومی، زبانی، فرهنگی، مذهبی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، و یا غیر آن) با گروه های انسانی معین دیگری

به دلیل ناسازگاری واقعی یا ظاهری اهدافشان، تعارضی آگاهانه داشته باشند. (جیمز دوئرتی، رابرت فالتزگراف، ج ۱، ص ۲۹۶)

منازعه خشونت‌آمیز دسته جمعی، دربرگیرنده وضعیتی است که برای حلّ تعارض موجود بین دو گروه انسانی، از شیوه توسل به زور و خشونت استفاده می‌شود. جنگ، زیر مجموعه چنین وضعیتی است که در طول تاریخ، به دفعات در روابط بین سرزمینها و اجتماعات انسانی مشاهده شده است. با شناخت اجمالی منازعه، می‌توان به تعریفهای مختلف دانشمندان از جنگ پرداخت.

یکی از آن تعاریف این است که: «جنگ هنر سازمان دادن و به کار گرفتن نیروهای مسلح برای انجام مقصود است.» (نخجوان، ص ۱۹) «فون بوگوسلافسکی» در تعریف جنگ می‌گوید: «منازعه گروه مشخصی از انسانها، قبایل، ملتها، مردم یا دولتها علیه یک گروه مشابه یا متجانس دیگر.» «لاگورژت» این تعریف را از جنگ ارائه می‌دهد: «جنگ، مبارزه خشنی است که بین دو یا چند گروه ممنوع در اثر تمایلات یا خواسته‌هایی که دارند، صورت می‌گیرد.» به اعتقاد «رایت»، محقق برجسته روابط بین‌الملل، تعریف جنگ چنین است: «جنگ می‌تواند نزاع همزمان میان نیروهای مسلح، احساسات مردمی، تعصبات حقوقی و فرهنگهای ملی تلقی شود» (گاستون بوتول، ص ۳۳)

در ادبیات قرآن کریم، سه واژه کلیدی به معنای جنگ به کار رفته که برخی از آنها معانی وسیع‌تر و برخی معانی محدودتری دارند. اولین واژه، «حرب» و کلمه هم خانواده اش محاربه است که به معنای مصطلح جنگ در فارسی به کار می‌رود؛ واژه دیگر قتال و کلمات هم خانواده آن همچون مقاتله و اقتتال است که بیشتر بر جنگی که در آن دو طرف، تلاش در کشتن یکدیگر دارند به کار می‌رود. سومین کلمه، جهاد است که در موارد متعددی در قرآن کریم به جنگ علیه کفار، منافقین و ... اطلاق شده و همواره در قرآن دارای بار ارزشی بوده است، برخلاف دو واژه قبل یعنی حرب و قتال که همواره در قرآن دارای بار منفی است.

جنگ در یک تقسیم، به جنگ سخت، جنگ نرم و نیمه سخت، قابل تقسیم است.

۱-۲-۱-۱. جنگ سخت

جنگ سخت عبارت است از: جنگ نظامی و درگیری فیزیکی میان سربازان و نظامیان مهاجم و جبهه مقابل که با اهدافی همچون تغییر حکومت و نظام سیاسی، تعیین حاکم و نظام سیاسی جدید صورت می‌گیرد. (شریفی، ص ۲۳ با تلخیص)

این نوع تهدید عموماً در عرصه مرزها و حوزة های برون مرزی صورت می‌پذیرد ابزار این تهدید، نیروهای نظامی و مسلح هستند و هدف از این تهدید انهدام تاسیسات حیاتی اقتصادی، یگان های مسلح و تهدید تمامیت ارضی یک کشور است. جنگ تحمیلی استکبار جهانی علیه جمهوری اسلامی ایران به سرکردگی صدام، نوعی جنگ سخت محسوب می‌شود.

۲-۱-۲-۱. جنگ نیمه سخت

این نوع تهدید در عرصه داخلی، سازمان‌ها و ستادهای یک کشور صورت می‌گیرد. ابزار آن، روش‌های براندازی مانند گسترش دامنه تحریم‌ها است و هدف آن، تخریب امنیت اقتصادی است که در یک پروسه میان‌مدت شکل می‌گیرد. در جنگ نیمه سخت، دشمن بدون آنکه آشکارا و عملی، وارد درگیری شود، با فراهم کردن زمینه‌های لازم، مهره‌های خود را از طریق کودتای نظامی به قدرت می‌رساند و مراکز حساس قدرت را در اختیار می‌گیرد. کودتا بیشتر به دست نیروهای نظامی یا بخشی از نیروهای نظامی صورت می‌گیرد و معمولاً فاقد پشتوانه اجتماعی در میان توده‌ها است.

در دهه‌های اخیر در بسیاری از کشورهای دنیا کودتا رخ داده است؛ در کشورهایی از قبیل تایلند، برمه، فیلیپین، ایران (در ۲۸ مرداد ۱۳۳۲)، عراق، لیبی (به قدرت رسیدن معمر قذافی در سال ۱۹۶۹)، مصر، شیلی، آرژانتین، لهستان و... (همان، ص ۲۴-۲۶)

۳-۱-۲-۱. جنگ نرم

این تهدید عموماً در عرصه‌های گوناگون فرهنگی، اجتماعی و سیاسی شکل گرفته و ابزار کاربردی آن فرهنگی، دیپلماسی، عمومی، روانی و رسانه‌ای است. هدف آن، تضعیف ثبات امنیت اجتماعی و فرهنگی بوده و دوره آن نیز بلند مدت است، از این‌رو، می‌توان تهدید یا براندازی نرم را تلاش دشمن، برای تسلط کامل در ابعاد گوناگون یک جامعه دانست، که این تسلط با زدودن الگوهای رفتاری و هنجارهای ارزشی جامعه مورد تهاجم و جایگزینی الگوها و ارزش‌های جامعه مهاجم محقق می‌شود. در این نوع تهدید و جنگ، کشور مهاجم بدون خونریزی و طی پروسه زمانی، آرام و بدون نیاز به نیروهای مسلح و با استفاده از استحاله فکری و فرهنگی یک جامعه، سلطه همه‌جانبه خود را بر آن جامعه تحمیل کرده و با روش نرم‌افزاری حساب شده آنها را مطیع می‌کند. در یک بیان می‌توان جنگ نرم را این‌گونه تعریف کرد: «اجرای برنامه‌ای حساب شده، مسالمت‌آمیز و درازمدت برای نفوذ در ارکان سیاسی یک نظام، به منظور تغییر سیستم سیاسی یک کشور با ایجاد تغییر و تحول اساسی در باورهای اساسی و اصلی آن.»

مفهوم جنگ نرم در مقابل جنگ سخت به کار می‌رود و البته با آن در ارتباط است و دو روی یک سکه اند. ژوزف نای، نظریه پرداز مشهور آمریکایی و مبتکر نظریه قدرت نرم، معتقد است که در عصر کنونی باید به کارگیری چهره سخت قدرت را به حاشیه راند و از ابزار نرم آن بهره جست؛ از این رو از دیدگاه ژوزف نای باید با اعمال قدرت نرم، کاری کرد که «تو همان چیزی را بخواهی که من می‌خواهم.» به عبارت دیگر، باید طرف مقابل به گونه‌ای متقاعد شود که به میل، اراده و تمایل خود و با خشنودی، تن به هدف مورد نظر بدهد و در نهایت، احساس رضایت بیشتری هم بکند بدون اینکه به زور و خشونت متوسل شویم و چهره سخت قدرت را بروز دهیم. (رنجبران، ص ۱۵)